

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 28^{ΗΣ} ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1959

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΣΠΥΡ. ΜΕΛΑ

ΥΠΟΔΟΧΗ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΓΓΚΟΥ Κ. ΠΑΝΑΓ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ Ὀλομέλεια τῆς Ἀκαδημίας συνῆλθεν εἰς ἕκτακτον συνεδρίαν τὴν 28^{ην} Νοεμβρίου 1959, ἡμέραν Σάββατον καὶ ὥραν 7 μ.μ., ἵνα δεξιωθῆ ἑπισήμως τὸ νέον τακτικὸν μέλος αὐτῆς ἐν τῇ Τάξει τῶν Ἡθικῶν καὶ τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν κ. **Παναγιώτην Κανελλόπουλον**.

Τὴν συνεδρίαν ἐτίμησαν διὰ τῆς ὑψηλῆς παρουσίας των αἱ Α.Α.Μ.Μ. οἱ Βασιλεῖς. Προσῆλθον ἔτι ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως κ. Κωνστ. Καραμανλῆς, μέλη τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ. Θεόκλητος, Βουλευταί, πρόην Ὑπουργοί, Καθηγηταὶ Ἀνωτάτων πνευμ. ἰδρυμάτων, Ἀνώτατοι δικαστικοί, διοικητικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ὑπάλληλοι, ὡς καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι καὶ προσκεκλημένοι.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ Κ. ΣΠΥΡ. ΜΕΛΑ

Ὁ Πρόεδρος κ. **Σπ. Μελάς**, κηρύσσει τὴν ἑναρξιν τῆς συνεδρίας, ἀφοῦ ἐχαιρέτισεν, ὡς κατωτέρω, τὸν κ. **Παναγ. Κανελλόπουλον**, ἐπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ μέγα σῆμα καὶ τοὺς τίτλους τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ.

Μεγαλειότατε,

Μεγαλειοτάτη,

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν 721^ην συνεδρίαν τῆς Ὀλομελείας της, ἀνέδειξε διὰ τῆς ψήφου αὐτῆς, τὴν 4^ην Ἰουνίου 1959, τὸν Παναγιώτην Κανελλόπουλον τακτικὸν μέλος, πρὸς πλήρωσιν τῆς ἔδρας τῆς Κοινωνιολογίας, εἰς τὴν Τάξιν τῶν

Ἡθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν. Τὴν ἐκλογὴν δὲ ταύτην ἠδόκησε νὰ κυρώσῃ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης διὰ Διατάγματός της τὴν 26^{ην} Ἰουλίου, δημοσιευθέντος τὴν 8^{ην} Ἀυγούστου 1959.

Κύριε Συνάδελφε,

Εἶμαι πανευτυχής, ὅτι ἔλαχεν εἰς ἐμὲ νὰ χαιρετίσω σήμερον τὴν εἴσοδόν σας εἰς τὸ Ἀνώτατον τοῦτο Πνευματικὸν Ἰδρυμα τῆς χώρας, ὅπου γίνονται δεκτοὶ ἄνδρες «ἐπιστήμης ἔνεκεν καὶ ἀρετῆς». Τὸ πνεῦμα, ὑπὸ τὸ ὁποῖον σεῖς ἐξελέγητε, περιλαμβάνεται ἀνάγλυφον εἰς τὴν τιμητικὴν διευκρίνησιν τῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως τῆς Τάξεως τῶν Ἡθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν πρὸς τὴν Ὀλομέλειαν. «Βεβαίως ἔχει νὰ παρουσιάσῃ — ὀμιλεῖ διὰ σᾶς καὶ τὸ ἔργον σας — εἰσφορὰν καὶ εἰς τὸ πεδῖον φιλοσοφικῶν προβλημάτων, ἅτινα συνατιᾶ εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν του δρόμον καὶ εἰς τὴν τέχνην, τὴν ὁποῖαν θάλλει μὲ πολλὴν χάριν, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἐνεργὸν πολιτικὴν, ἣν ἀπὸ πολλοῦ θεραπεύει, ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν περιορίζεται εἰς πεπερασμένα ζητήματα. Ἄλλ' ἂν προτιμῶμεν τὴν κοινωνιολογίαν καὶ θέτωμεν ταύτην ἐπὶ κεφαλῆς, τὸ κάμνομεν πρῶτον, διότι ἡ προσφορὰ του εἶναι μεγάλη καὶ πλέον ἢ ἐπαρκὲς ἐφόδιον. Αὐτὸς πρῶτος ἐθεμελίωσε τὴν νεαρὰν ἐπιστήμην παρ' ἡμῖν, ἐπιστήμην ἰδιαίτερος προσφιλῆ μέσα εἰς τὴν κατὰ τοὺς χρόνους μας σύγχυσιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἐπειδὴ εἶναι ἡ μόνη ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τῇ Τάξει μας Ἡθικῶν Ἐπιστημῶν, ἡ ὁποία πατεῖ στερεὸν ἔδαφος, ἐπειδὴ ἐξακριβώνει πράγματα, ἔχει ἀντικείμενον τὸ εἶναι καὶ δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἐκάστοτε δέον ὅπερ τόσον παραλλάσσει κατὰ χρόνον καὶ τόπον ἐν τῇ ἐκκλιμῇσι πεπερασμένων ζητημάτων. Τὸ κάμνομεν ἀκόμη, διότι ἡ ἐπιστήμη αὕτη δὲν ἔτυχε τῆς δεούσης ἐπισήμου προσοχῆς παρ' ἡμῖν καταργηθείσης μάλιστα, ὡς μὴ ὄφελε, τῆς πανεπιστημιακῆς ἔδρας».

Πιστὸς εἰς αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ποὺ δὲν ἠθέλησε νὰ φυλακίσῃ τὴν ἐξαιρετον προσωπικότητά σας εἰς τ' ἀσφυκτικὰ ὄρια μιᾶς ἐπιστημονικῆς εἰδικότητος, χαιρετίζω ἐξ ὀνόματος ὀλοκλήρου τοῦ Σώματος τὸν πολυμερῆ πνευματικὸν ἄνθρωπον, κάτι ἀνώτερον καὶ τούτου: Τὸν ἄνθρωπον τῆς ἀμέσου δράσεως, ποὺ κατώρθωσε νὰ συνδυάσῃ, εἰς εὐτυχεστάτην σύνθεσιν, τὸν ἐπιστήμονα, τὸν φιλόσοφον καὶ τὸν ἰκανώτατον καλλιτέχνην. Σ' ἐκείνους ποὺ θὰ εἶχαν τυχὸν τὴν ἐπιφύλαξιν, ὅτι ἡ πολιτικὴ σας δραῖσις εἶναι δυνατὸν ν' ἀλλοιῶνῃ τὴν θεωρητικὴν στάσιν σας καὶ νὰ σᾶς ἐκτρέπη ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ φιλοσοφικὴν πειθαρχίαν, ἐδώσατε ἀποστοματικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν «Εἰκοστὸν σας Αἰῶνα», μὲ τὰ ἐξῆς ἐπιγραμματικὰ λόγια: «Μήπως ἡ πολιτικὰ ὑπεύθυνα σχέση μου μὲ τὰ γεγονότα μ' ἔκαμε νὰ μὴν ἔχω τὴν ἀπαραίτητη ἀντικειμενικότητα ἀπέναντί τους; Νομίζω ὄχι. Ἄν τὴν ἀντικειμενικότητα ἔπρεπε νὰ

τήν ἀναζητήσουμε στήν οὐδέτερη ζωή καὶ στάση τοῦ ἀνθρώπου, τότε ἀντικειμενικὸ θὰ ἦταν μόνο τὸ κενό».

Ὁ Μπέρναρ Σῶ, Κύριε συνάδελφε, ὁ μεγάλος Ἴρλανδὸς θεατράνθρωπος, ἔχει γράψει τὴν φοβερὴ αὐτὴ φράσι: «Ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν κατοίκησαν ποτὲ εἰς τὸ ἴδιο δωμάτιο». Τὴν ὥραία αὐτὴ στιγμή πὸν ἡ σταδιοδρομία σας δέχεται τὴν ἀνωτέραν τιμητικὴν ἐπισφράγισιν ἀπὸ ὅσας ἔχετε λάβει — καὶ δὲν εἶναι διόλου ὀλίγαι ἡμποροῦμε ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τὸν σκληρὸν χιουμουριστήν, ὅτι ἐδῶ, εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς μίαν τεταραγμένην μάλιστα περίοδον, αὐτὴ ἡ συγκατοίκησις ἐπραγματοποιήθη εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ νέου ἀκαδημαϊκοῦ, πὸν ὑποδεχόμεθα σήμερον καὶ ὅτι εἰς τοὺς δύο συγκατοίκους προσετέθησαν καὶ μερικοὶ ἄλλοι, χωρὶς ν' ἀλληλοσπαραχθοῦν. Σ' αὐτὸν τὸν κατ' ἀνάγκην σύντομον χαιρετισμὸν δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε ν' ἀπαριθμήσω κἄν τὰ ἔργα σας, ἀγαπητὴ συνάδελφε. Ἄλλοι, εἰδικώτεροι ἀπὸ ἐμέ, ἀνέλαβον, κατ' ἐπιταγὴν τῆς Συγκλήτου, ν' ἀναλύσουν καὶ νὰ ἐξάρουν τὸ σύνολον τῶν ἀξιολόγων ἐργασιῶν σας. Δὲν εἶναι ὁμως δυνατὸν νὰ μὴ ἐκφράσω τὴν βαθυτάτην προσωπικὴν μου συγκίνησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄμετρον χαρὰν ὅτι ὑποδέχομαι σήμερον ὡς σέμνωμα τοῦ Σώματος πὸν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ προεδρεύω, ἐκεῖνον πὸν συνήνησα εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ γραφικὰ ἀντερείσματα τοῦ Παναχαϊκοῦ — ἅς μὴ ἀναφέρω χρονολογίαν· αἱ χρονολογία δὲν μᾶς συμφέρουν πλέον — ἔφηβον μὲ φωτεινὸν μείωπον καὶ πάναγρον βλέμμα, ὅπου ἐκνυμάτιζαν εἰκόνες μακρινῶν ὀνείρων. Σεῖς μαθητὴς τοῦ γυμνασίου, παρεθερίζατε εἰς τὴν Φτέρη μὲ τὴν οἰκογένειάν σας· κ' ἐγὼ εἶχα καταφύγει, κνηνηγμένος ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς Συμμαχικῆς Κατοχῆς, ὡς πιστὸς τοῦ δόγματος τῆς αὐτοτελείας καὶ τοῦ Βασιλικῶν Θρόνου. Θὰ ἐνθυμεῖσθε ἴσως τοὺς περιπάτους μας εἰς τὸ δάσος τῶν ἐλάτων καὶ τὰ νεανικά σας ὄνειρα πὸν μοῦ εἶχατε ἐμπιστευθῆ. Εἶχα τότε μαντεύσει κατὰ κάποιον τρόπον τὸ λαμπρὸν σας μέλλον. Ἡ χαρὰ μου εἶναι μεγάλη, ὅτι ἐδικαιώθην καὶ ἡ συγκίνησίς μου βαθυτάτη ὅτι ὁ ἔφηβος ἐκεῖνος ἐπραγματοποίησε τὰ ὄνειρά του. Τί εἶναι μία μεγάλη ζωή, παρὰ ἓνα ὄνειρον πὸν συνελήφθη στὰ χρόνια τῆς ἐφηβείας καὶ πραγματοποιεῖται, ὅταν ὁ χρόνος ψεκᾷ τοὺς κροτάφους μὲ ψήγματα ἀργύρου;

Εἶχατε σφραγισθῆ, Κύριε, «μὲ τὴν σφραγίδα δωρεᾶς». Δύο χρόνια μετὰ τὴν ὄρεινὴν ἐκείνην γνωριμίαν μας ἐκκυκλοφόρει μιὰ μικρὴ συλλογὴ μὲ τὸν ὄροσερὸν τίτλον «Ρυθμοὶ στὰ κύματα». Ἦταν ἡ ποιητικὴ σας καλλιγραφία. Ἡ ποιητικὴ καλλιγραφία ἐνὸς γυμνασιόπαιδος τῆς τετάρτης. Καὶ μετὰ τρία χρόνια ἐτυπώοντο εἰς τὸ Μόναχον ὅπου ἐξούσατε ὡς σπουδαστῆς ἓνα μικρὸ μυθιστόρημα μὲ τὸν τίτλον «Οἱ λυτρωμένοι ἀπὸ τὸ σόι πὸν χάθηκε». Αὐτὰ ἦτανε τὰ πρῶτα «δείγματα γραφῆς» ἐκείνου πὸν ἔμελλε νὰ δώσῃ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος τὸ λαμπρὸν βιβλίον «Γεννήθημα στὸ 1402» ὅπου μᾶς δίνει σὲ παραδειγματικὴ λογοτεχνικὴ μορφὴ ἔργο βαθυστοχά-

στον ιστορικοῦ καὶ μιὰ πελώρια τοιχογραφία γεμάτη χρῶμα, ζωὴ καὶ πόνο, μὲ θέμα τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης. Παρακολούθησα μὲ τὸ πιὸ θερμὸ ἐνδιαφέρον τὴν πνευματικὴν σας πορείαν, Κύριε, τὰς ἐρμηνείας σας εἰς τὰ ἔργα τοῦ Σαὶν Σιμόν, τοῦ Ἀγούστου Κόντ καὶ τοῦ Σπένσερ, ὅπου ἐθέσατε τὰ μεθοδολογικά σας κριτήρια εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν θεωριῶν τοῦ Καρόλου Μάρξ· εἰς τὴν κριτικὴν σας τῶν συστατικῶν τῆς συγχρόνου κοινωνίας, ὅπου διέκρινα, ὅτι συνητήθημεν εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τοῦ ἀτομικισμοῦ ὡς διαστροφῶν τῆς ἰδέας τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἐλευθέρου ἀτόμου. Καί, ἂν ἡ μνήμη δὲν μὲ ἀπατᾷ, εἶδα καὶ μίαν ὑποσημείωσιν, ποὺ ἀναφέρεται εἰς τὴν πραγματείαν μου περὶ ἔθνους· ὡς ἐθαύμασα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, τὴν πλήρη εἰκόνα τῆς ἐξελίξεως ποὺ ἐδώσατε ὅλων τῶν μορφῶν τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας καὶ τῶν κινήματων καὶ τῶν τάσεων τῆς εὐρωπαϊκῆς ὁλότητος καὶ μὲ σταμάτησε ἀρκετὰ ὁ «Εἰκοστὸς Αἰὼν» σας, ποὺ μοῦ ἐθύμισε τοῦ μεγάλου συναδέλφου σας Τσάμπερλαιν τὸν «Δέκατον ἔνατον», ποὺ ὁμως ἡ δική σας μελέτη πάει βαθύτερα καὶ ἀναθεύει πικρὰς παρατηρήσεις. Σχίζετε τοὺς πέπλους τῶν παραισθήσεων καὶ μᾶς δείχνετε ὡμῆν τὴν πλάνην τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐπίστευε πὼς εἶχε κερδίσει ὀριστικά τὸν ἑαυτὸν του, τὴν ὥραν ποὺ ἔμπαινε στὸν πιὸ ἀπάνθρωπον αἰῶνα, στὸν αἰῶνα ποὺ ἦτανε ταγμένος νὰ ἀναγκάσῃ τὸν ἀνθρώπον νὰ χάσῃ τὸν ἑαυτὸν του· ἐθαύμασα τὸ βαθὺ αἴσθημα ποὺ χαρακτηρίζει τὸ «Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐποχὴ μας» καὶ τὸ «Τέλος τοῦ Ζαρατούστρα» ποῦ, σὰν ἄλλος Ἀπόστολος Παῦλος, ἀπαρνεῖται τὸν παλαιὸν ἑαυτὸν του διὰ νὰ βαδίσῃ τὸν ἀκανθόπλαριον δρόμον τοῦ Ἰησοῦ.

Εἰς ἓνα καὶ μόνον σημεῖον θὰ διαφωνήσω, Κύριε, εἰς αὐτὸ ποὺ γράφετε, ὅτι, ὅταν φθάνῃ καιεὶς δὲν πρέπει νὰ φαντάζεται ὅτι τὸ τέρας εἶναι ἀφετηρία. Ἐσεῖς φθάνετε αὐτὴν τὴν στιγμήν. Ἄλλ' εἶμαι βέβαιος, ὅτι θὰ ξεκινήσετε γιὰ καινούργια ἐπιτεύγματα. Καὶ τὴν ὥραν αὐτὴν ποὺ ὡς περιβάλλω μὲ τὸ μέγα σῆμα τοῦ νέου ἀξιωματός σας, ὡς εὔχομαι, ὅπως ἐγίνατε ἄξιος τῆς Ἀκαδημίας, νὰ γίνετε μίαν ἡμέραν ἄξιος τῆς Πατρίδος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ὁποίας ἔχετε ταχθῆ μὲ φλογερὸν ζῆλον.

*

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΓΕΩΡΓ. ΜΑΡΙΔΑΚΗ

Μετὰ τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Προέδρου τῆς Ἀκαδημίας ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Γεώργ. Μαριδάκης, ὅστις, κατ' ἐντολὴν τῆς Συγκλήτου, προσεφώνησε τὸν κ. Παναγ. Κανελλόπουλον καὶ ἀνέλυσε, ὡς κάτωθι, τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον του.

Ἡ γνωριμία μας, ἀγαπητὲ συνάδελφε καὶ φίλε, ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους καθ' οὓς ἡ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, ἀπεφάσιζεν, ὅπως εἰς τὸν κύκλον τῶν διδασκομένων μαθημάτων προστεθῆ καὶ τὸ μάθημα τῆς Κοινωνιολογίας.

Τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος ἐνεπιστεύθη εἰς ὑμᾶς, κατ' ἀρχὰς ὡς ὑφηγητὴν καὶ εἶτα ὡς ἔκτακτον καθηγητήν.

Δὲν λησμονοῦμεν τὰς ἡμέρας ὅτε ἔνθους ἠρχίζατε τὰς παραδόσεις. Εὐθύς ἀπὸ τῶν πρώτων μαθημάτων πολυπληθὲς καὶ ποικίλον συνέρρειε τὸ ἀκροατήριον. Καὶ ὅταν, κατὰ τὴν εἰς τὸ πρόγραμμα σημειουμένην ὥραν, ταπεινὸς καὶ ἀνίδεος προσήρχετο διὰ τὰς ἀκούσας οὐ φοιτητὴς, ἐκκληκτος ἔβλεπε πλήθουσας ἤδη τὴν αἴθουσαν καὶ κατὰ μέτρον. Περίεργον τὸ βλέμμα του προσέπιπτε καὶ προσέκρουεν εἰς ἀκροατήριον τὸ ὁποῖον δὲν εἶχον πρότερον ἴδει αἱ πανεπιστημιακαὶ αἴθουσαι διδασκαλίας. Κόσμος ἐξωτικὸς ἀλλὰ καὶ περίκομπος συνανθούμενος καὶ συνθλιβόμενος ἔσπευδε τὰ καταλάβη τὰ ὅχι καὶ τόσον ἀναπαντικὰ φοιτητικὰ ἐδώλια ἀνυπομονῶν ν' ἀπολαύσῃ τὴν χάριν μὲ τὴν ὁποίαν ὁ νέος καὶ νεαρὸς ἅμα καθηγητὴς ἐπεχειρεῖ ἀνάλυσιν τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν. Ὑπὸ τὰς αἰσιοδόξους αὐτὰς συνθήκας ἠρχίζατε τὴν ἀκαδημαϊκὴν σας σταδιοδρομίαν. Αἰφνιδίως πληροφορούμεθα ὅτι ἐγκαταλείπετε ἂν ὅχι ἡμᾶς, πάντως τὴν Νομικὴν Σχολήν. Βεβαίως ἔλυσθημεν. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀδυσώπητος ὁ κοινωνιολογικὸς νόμος τὸν ὁποῖον εἰς δύο σίχους περιέκλεισεν ὁ γάλλος ποιητὴς: Ἐπανερχόμεθα πάντοτε εἰς τοὺς πρώτους μας ἔρωτας.

Et l'on revient toujours

à nos anciens amours.

Ἴδου καὶ πάλιν ὑμεῖς ἐν μέσῳ ἡμῶν. Μὲ χαρὰν οἷς ἐπαναβλέπομεν.

«Πολλὰ τὰ δεινὰ οὐδὲν δὲ ἀνθρώπου δεινότερον». Εἰς τὸν στίχον τοῦτον τοῦ ἀρχαίου τραγικοῦ δύνανται ν' ἀναχθοῦν αἱ ἀπαρχαὶ τοῦ κλάδου τῆς ἐπιστήμης, ἣτις καλεῖται τὰ ἐξιχνίαση τὸ μυστήριον ὅπερ καλεῖται «ἄνθρωπος». Οἱ ἄνθρωποι ζοῦν κατὰ ζεύγη. Ὁ «ἄζυξ» χαρακτηρίζεται ὡς ἄγριος ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Οἱ ἄνθρωποι, λοιπόν, ζοῦν κατὰ ζεύγη, τὰ δὲ ζεύγη συμβιοῦν κατὰ κύκλους, συμβιοῦν κατὰ κοινωνίας, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ τὴν πολιτείαν ἀποτελῶν κύκλος, εἶναι «ἡ κοινωνία ἢ εὐρύτερα ἢ πασῶν κυριωτάτη καὶ ἡ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας». Ἀλλ' ὅταν ὁ ἄνθρωπος συμβιοῖ κατὰ κύκλους, συμβιοῖ κατὰ κοινωνίας καὶ μόνον διὰ τῆς κοινωνίας ὀλοκληροῦται εἰς τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ, ἀδύνατον εἶναι ἀντικείμενον ἐρεύνης τὰ γίνῃ ὁ κατ' ἄτομον ἄνθρωπος. Ἀντικείμενον ἐρεύνης καθίσταται ἡ Κοινωνία καὶ δὴ ἡ Κοινωνία ἐκείνη μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ζῆ ὁ ἄνθρωπος καὶ διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνης συγκροτεῖται οὗτος εἰς ὑπόστασιν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐν κοινωνίᾳ συμβίωσις ἐκδηλοῦται εἰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ποικιλομόρφους καὶ πολυτρό-

πους, τὸ ζήτημα τίθεται: τίνας τῶν σχέσεων τούτων ἐμπίπτουν εἰς τὸν κλάδον τῆς οὕτω κληθείσης κοινωνιολογίας καὶ τίνας σχέσεις πίπτουν ὑπὸ ἄλλοτριαν σφαῖραν, καὶ δὴ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ψυχολογίας ἢ τῆς ἀνθρωπολογίας; Πέρα τούτου, μέχρι τίνος βαθμοῦ ἐνδιαφέρουν τὴν κοινωνιολογίαν οἱ παράγοντες οἱ ἐπηρεάζοντες τὴν συμβίωσιν, ἢ θρησκεία, ἢ ἠθικὴ, τὸ δίκαιον, ἢ οἰκονομία, ἢ τέχνη καὶ οὕτω καθεξῆς;

Ἐλέχθη ὅτι ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου ἀσχολεῖται μὲ τὴν γνῶσιν θεῶν καὶ ἀνθρώπων πραγμάτων (*Divinarum et humanarum rerum notitia*), οἱ δὲ τὴν ἐπιστήμην ταύτην καλλιεργοῦντες ἐλέχθη ὅτι θεραπεύουν ἀληθῆ καὶ οὐχὶ φαινομένην φιλοσοφίαν (*veram non simulatam philosophiam affectantes*). Παρὰ ταῦτα ὁ Kant οἰκτεῖρει τοὺς νομικούς, διότι δὲν κατώρθωσαν ἀκόμη νὰ καθορίσουν τί ἐστὶ δίκαιον. «Τὸ δίκαιον πλεοναχῶς ρηθήσεται», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ Τοπικὰ καὶ ἐπαναλαμβάνει εἰς τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια, «ἔοικε δὲ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἢ δικαιοσύνη καὶ ἢ ἀδικία».

Τὶ θὰ ἔλεγεν ὁ Kant περὶ τῶν κοινωνιολόγων οἵτινες ἀκόμη καὶ σήμερον ἀσχολοῦνται νὰ καθορίσουν τὸ ἀντικείμενον τῆς κοινωνιολογίας ὡς ἐπιστήμης, καὶ ἀκόμη ἀναζητοῦν τὴν προσήκουσαν μέθοδον ἐρεῦνης; Παρῆλθον πολλὰ ἔτη ἀφ' ἧς ὁ Durckheim ἐπεχείρησε νὰ διατυπώσῃ τοὺς κανόνας καθ' οὓς πρέπει νὰ προβαίη ἡ ἔρευνα τοῦ *fait social* οὕτως, ὥστε νὰ διαχωρίζεται τοῦτο τόσον ἀπὸ τὸ ψυχολογικόν, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸ ἱστορικόν καὶ τὸ φυσικόν φαινόμενον. Ἐν τούτοις καὶ σήμερον ἐξακολουθεῖ ἡ αὐτὴ προσπάθεια. Εἰς τὸ προσφάτως ἐν γαλλικῇ μεταφράσει ἐκδοθὲν ἔργον τοῦ ἀμερικανοῦ κοινωνιολόγου *Pitirim Sorokin*, ἐπιγραφόμενον *Tendances et déboires de la sociologie américaine*, ἐκτίθεται ἡ πέραν τοῦ ὠκεανοῦ χρησιμοποιουμένη ἐμπειρικὴ μέθοδος. Γεγονότα καὶ μόνον γεγονότα, ἀρκεῖ νὰ εἶναι ἀκριβῶς φωτογραφημένα. *Testomanie, testocratie, quantophrenie, numérologie, statistique*. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον προχωροῦντες οἱ ἀμερικανοὶ κοινωνιολόγοι, λέγουν ὅτι προσπαθοῦν νὰ συλλάβουν τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, ἔχοντες ὡς πρότυπα τὰς μεθόδους τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν οἱ Φυσικοὶ διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὰ Φυσικὰ φαινόμενα. Δημονοῦν ὅτι τὸ φυσικὸν γεγονός συλλαμβάνεται διὰ τινος ὑποθέσεως, τὸ δὲ πείραμα ἐπέρχεται καὶ σκοπὸν ἔχει τὴν ἐπαλήθευσιν τῆς ὑποθέσεως.

Τὰ προβλήματα ταῦτα, ὀξύιατα καὶ φλέγοντα, ἀπασχολοῦν τὸν Κανελλόπουλον. Κατενόησεν οὕτως ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιχειρηθεῖσα ἀνάλυσις τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν τοῦ *Saint-Simon*, τοῦ *Auguste Comte*, τοῦ *Spencer*, θὰ ἦτο ἑλλιπής, ἐάν, ὡς εἰσαγωγή οὕτως εἰπεῖν, δὲν ἐξετίθετο τὸ μεθοδολογικὸν πρόβλημα.

Ὁ *Saint-Simon* διδάσκει ὅτι ἡ Πολιτικὴ εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἣτις ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν τάξιν πραγμάτων ἣτις εὐνοεῖ πάντα τὰ εἶδη τῆς παραγωγῆς. Ἦδη κατὰ τὸ 1814 ἔγραφεν ὁ *Saint-Simon* ὅτι ἡ Εὐρώπη πρὸς τὸν σκοπὸν ἀκριβῶς τοῦτον

ἔπρεπε νὰ ἀναδιοργανωθῆ καὶ τὸ πρῶτον ὅπερ ἔδει νὰ πράξη εἶναι νὰ ἰδρῶση Εὐρωπαϊκὸν Κοινοβούλιον. Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ ἐτέρον σημείου, ὡς μοῦ ἐπιτραπῆ, νὰ σημειώσω τὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ *Saint-Simon*. Συμμετέσχεν οὗτος εἰς τὸν περὶ Ἑξαρχησίας Ἀγῶνα τῶν Ἀμερικανῶν ἀποίκων καὶ ἐπανελθόντων εἰς τὴν Γαλλίαν ἔγραφεν ἐπὶ λέξει: «Ἦδη ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης διέγνωσα ὅτι ἡ Ἀμερικανικὴ Ἐπανάστασις ἀπειλεῖ τὴν ἀπαρχὴν νέας περιόδου εἰς τὴν παγκόσμιον πολιτικὴν, ὡς καὶ ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὕτη θὰ εἶχεν ὡς ἀναγκαῖον συνακόλουθον οὐσιώδη πρόοδον εἰς τὸν καθόλου πολιτισμὸν ὡς καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐβράδυνεν αὕτη νὰ προκαλέσῃ ριζικὰς μεταβολὰς εἰς τὴν ὑφισταμένην τότε ἐν Εὐρώπῃ κοινωνικὴν τάξιν».

Ὁ *Auguste Comte* μὲ τὸν ὁποῖον ἀσχολεῖται διὰ μακρῶν ὁ Κανελλόπουλος, διατυπώνει τὸν περίφημον νόμον περὶ τῶν τριῶν περιόδων ἢ καταστάσεων τὰς ὁποίας διέρχεται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἕκαστος κλάδος τῶν ἡμετέρων γνώσεων, λέγει ὁ *Comte*, εἰς τὴν ἐξελικτικὴν του πορείαν διέρχεται τρία θεωρητικὰ στάδια: τὸ θεολογικόν, τὸ μεταφυσικόν, καὶ τέλος τὸ ἐπιστημονικὸν ἢ θετικόν. Φρονῶν ὁ *Comte* ὅτι τὸ ἄτομον εἶναι ἀπλῆ ἀφαίρεσις, μόνη δὲ πραγματικότης εἶναι ἡ κοινωνία, ἀρνεῖται εἰς τὸ ἄτομον δικαιώματα. Μόνον ὑποχρεώσεις ἔναντι τῆς Κοινωνίας ἔχει τὸ ἄτομον. *Le positivisme ne reconnaît à personne d'autre droit que celui de toujours faire son devoir.*

Ἡ θεωρία αὕτη εἶχεν ἀντίκτυπον εἰς τὴν γενικὴν θεωρίαν τοῦ δικαίου. Ἡ κοινωνικὴ ἀλληλεξαρτησία (*solidarité sociale*) συνέπειαν ἔχει ὅτι ὁ κανὼν τοῦ δικαίου (*la règle de droit*) μόνον περιεχόμενον ἔχει τὸν καθορισμὸν τῶν εἰς τὸ ἄτομον ἐπιβαλλομένων ὑποχρεώσεων, ἢ παραβίασις τῶν ὁποίων προκαλεῖ τὴν ἀντίδρασιν τῆς κοινωνίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐπέρχεται πλήρης ἀντίθεσις πρὸς τὴν ἤδη ἀπὸ τῶν ρωμαίων κρατοῦσαν τεχνικὴν τοῦ δικαίου, κινουμένην μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαιώματος ὡς ἐξουσίας τοῦ προσώπου, τὴν ὁποίαν ἀπονέμει εἰς αὐτὸ ἡ ἔννομος τάξις, ὡς καὶ μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐννόμου σχέσεως, ἢτοι σχέσεως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει ἡ ρυθμιστικὴ δύναμις τοῦ δικαίου, ἐξ οὗ καὶ τὸ περίφημον πρόβλημα, ἐὰν τὸ δίκαιον ρυθμίξῃ δικαιώματα ἢ ἐννόμους σχέσεις.

Ὁ Κανελλόπουλος ἐκθέτει τὰς περὶ οἰκογενείας καὶ πατρίδος ἀντιλήψεις τοῦ *Comte*. Κατὰ τὸν *Comte* μόνον εἰς τὴν οἰκογένειαν, ὅπου ἡ γυναῖκα παίξει τὸν κυριώτερον ρόλον, γεννᾶται *la moralité*, μεταξὺ δὲ τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς ἀνθρωπότητος παρεμβάλλεται ὡς συνδετικὸς κρίκος ἡ ἔννοια τῆς πατρίδος. Ἡ σκέψις αὕτη τοῦ *Comte* ἐξελισσομένη προσδίδει εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς οἰκογενείας, τῆς πατρίδος, τῆς ἀνθρωπότητος, μυστικιστικόν, σχεδὸν θρησκευτικὸν περιεχόμενον.

Ἡ ἐξέλιξις αὕτη εἰς τὴν σκέψιν τοῦ *Comte* εἰς τί ὀφείλεται; Ἐπὶ τῇ συμπληρώσει κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἑκατονταετίας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ *Comte* πολλὰ

ἐγράφησαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ γράφονται. Πρὸ διμήνου ἐκυκλοφόρησε βιβλίον: *L'amoureuse histoire d'Auguste Comte et de Clotilde de Vaux*. Συγγραφεὺς εἶναι ὁ μικρανειφὸς τῆς *Clotilde Charles de Rouvre*. Ἡ ἐξιδανίκευσις τῆς οἰκογενείας, τῆς πατρίδος, τῆς Ἀνθρωπότητος, ὅπως ἐμφανίζεται προοδευτικῶς ἀναπτυσσομένη εἰς τὴν σκέψιν τοῦ *Comte*, ἀποδεικνύεται ἤδη ὅτι ὑφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἡ *Clotilde de Vaux*.

Τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τὴν σύγχρονον Κοινωνίαν ἀπασχολοῦν τὸν Καρελλόπουλον. Προσπαθεῖ νὰ τ' ἀνέυρη συγκρίνων τὴν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας Κοινωνίαν μὲ τὴν Κοινωνίαν οἷα ἐνεφανίζετο εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, μὲ τὴν Κοινωνίαν τὴν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μεσαίωρος ὡς καὶ μὲ τὴν Κοινωνίαν τὴν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὁ ἐθνικισμὸς καὶ ὁ ἀτομικισμὸς, ἡ κοινὴ γνώμη, ὁ συρμὸς, ἡ μόδα, ἐρευνῶνται ὡς συντελεστὰ τοῦ ἐν κοινωνίᾳ βίου. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἔνεκεν τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἠθικὸς καὶ οἰκονομικὸς διαφορισμὸς τῆς συγχρόνου κοινωνίας ἐλκύουν τὴν ἐρευναν τοῦ Καρελλοπούλου.

Μεγάλα ἀνατροπαῖ σημειοῦνται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Αἱ ἀνατροπαὶ αὗται μόνον ὡς ἀποτέλεσμα ἐξέλιξεως εἶναι δυνατὸν νὰ συλληφθοῦν καὶ νὰ ἐξηγηθοῦν. Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην ἐπιχειρεῖ νὰ συλλάβῃ ὁ Καρελλόπουλος, διότι οὕτω μόνον εἶναι δυνατὸν ν' ἀνευρεθοῦν οἱ παράγοντες, οἵτινες ὠδήγησαν εἰς τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, εἰς τὴν ρωσικὴν ἐπανάστασιν, εἰς τὸν φασισμόν, εἰς τὸν ἐθνικοσοσιαλισμόν καὶ ἐν γένει εἰς τὴν κρίσιν τὴν ὁποίαν διέρχεται ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος εἰς οἰονδήποτε σημεῖον τοῦ πλανήτου καὶ ἂν διέρχεται τὰς ἡμέρας του. Ὡς «πάλην μεταξὺ ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἀπανθρωπίας» χαρακτηρίζει τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα ὁ Καρελλόπουλος.

Δίδων διέξοδον εἰς τὰς μεταφυσικὰς του ἀνησυχίας ὁ Καρελλόπουλος καταπιάνεται μὲ θέματα αἰώνια καὶ ἄλυστα. Ἡ τύχη καὶ τὸ θαῦμα. Ὁ φυσικὸς κόσμος καὶ τὸ ἄπειρον. Ὁ χρόνος καὶ ἡ αἰωνιότης. Τὸ πνεῦμα καὶ τὸ μηδέν. «Ἡ ἀλήθεια». Ὁ ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου ἀχθεῖς, ἐρωτηθεῖς τί κακὸν ἐποίησεν, ἀπήντησεν: «Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ». Καὶ τί ἐστὶν ἀλήθεια; ἠρώτησεν ὁ Πιλάτος. Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο οὐδεμίαν ἔλαβεν ἀπάντησιν. Τί ἐστὶν ἀλήθεια, ἀποτελεῖ νευραλγικὸν σημεῖον εἰς τὴν γενικὴν θεωρίαν τοῦ δικαίου. Ὁ δικαστὴς εἶναι μὲν τὸ ἔμπρηχον δίκαιον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ ἀπονεύμῃ πρέπει νὰ πεισθῇ ὅτι τὰ πραγματικὰ γεγονότα εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρεται καὶ ἐκ τῶν ὁποίων πηγάζει ἡ ἔρις, εἶναι ἀληθῆ. Εἰς ὅλας τὰς νομοθεσίας ἰσχύει ἡ ἀρχὴ ὅτι ἀντικείμενον ἀποδείξεως καθίστανται πραγματικὰ γεγονότα περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ὁποίων ὁ δὲν εἶναι εἰσέτι δικανικῶς πεπεισμένος ὁ δικαστὴς.

Πῶς θὰ προσπορισθῇ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ὁ δικαστής; Καὶ τί ἐστὶν ἀλήθεια τῶν γεγονότων;

Ἄς ἀναδράμωμεν τώρα εἰς τοὺς πέντε πρώτους μ.Χ. αἰῶνας πρὸς τοὺς ὁποίους μᾶς παρασύρει ὁ Κανελλόπουλος συνθέτων «Πέντε ἀθηναϊκοὺς διαλόγους», τῶν ὁποίων τόπος μὲν εἶναι αἱ Ἀθῆναι, διαλεγόμενα δὲ πρόσωπα εἶναι ὁ Ἀδριανός, ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης, ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ Βασίλειος ὁ Μέγας.

Ποικίλα εἶναι τὰ θέματα τὰ ὁποῖα θίγονται εἰς τοὺς Ἀθηναϊκοὺς Διαλόγους. Καὶ τὰ θέματα εἶναι ποικίλα, διότι μεγάλα προβλήματα συγκινοῦν καὶ ταράσσουν τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸν ἄνθρωπον.

Ὁ Πολύβιος ἐξυμνεῖ καὶ θαυμάζει τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα τῆς Ρώμης, ἀνευρίσκων εἰς αὐτὸ τὴν ἐξισορρόπησην τῶν δυνάμεων τὴν ὁποίαν ἐνεῖχε τὸ Πολίτευμα τῆς Σπάρτης, τὴν ὁποίαν ἐξισορρόπησην καὶ οὐχὶ χωρισμὸν ἐξουσιῶν διδάσκει καὶ ὁ Montesquieu, ὅπως ἀποδεικνύουν οἱ σύγχρονοι μελετηταὶ τοῦ «Πνεύματος τῶν νόμων» ὁ Eisenmann καὶ ὁ Althusser. Τὸ πολίτευμα τοῦτο δὲν ἀντέχει πλέον πρὸς τὰς συνθήκας αἵτινες ἐδημιουργήθησαν μετὰ τὴν εἰς τὸ Ἄκτιον (31 π.Χ.) νίκην τοῦ Ὀκταβίου. Ὁ Αὐγουστος ἀναθεωρῶν τὸ πολίτευμα δὲν καταλύει τὰς δημοκρατικὰς μορφάς. Ὁ *roculus romanus* καὶ ἡ Σύγκλητος, διατηροῦν μὲν τὰς ἐξουσίας, ἀλλὰ δι' εἰδικοῦ νόμον, *lex de imperio*, μεταβιβάζουν τὴν ἄσκησιν αὐτῶν εἰς ἓν μόνον πρόσωπον, ὅπερ καλεῖται *princeps civitatis*. Ἡ ἄσκησις ἀπασῶν τῶν ἐξουσιῶν ὑπὸ ἐνὸς προσώπου ἀνησυχεῖ τοὺς φιλοσόφους, ἰδίᾳ τοὺς στωϊκοὺς, οἵτινες ἐρωτοῦν: τίνας πρέπει νὰ εἶναι αἱ ἀρεταὶ τοῦ *princeps civitatis* οὕτως, ὥστε ἐφ' ὅσον ἐκδηλοῦνται κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἄσκησιν τῶν ἐξουσιῶν, τότε καὶ μόνον νὰ γεννᾶται ὑποχρέωσις ὑποταγῆς. Περιττὸν νὰ λεχθῇ ὅτι οἱ ταῦτα συζητοῦντες εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, Ἕλληνες, ἐμπνεόμενοι ἐκ παραδόσεων ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν Ὁ Λόγος καὶ μόνον ὁ Λόγος πρέπει νὰ εἶναι ὁ διέπων τὰς πράξεις τοῦ ἄρχοντος, ἐκθέτει ὁ ἐκ Προῦσης τῆς Βιθυνίας ρήτωρ καὶ στωϊκὸς φιλόσοφος Λίων Χρυσόστομος εἰς τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς παρὰ τὸν ποταμὸν Βορσιθένην, τὸν σημερινὸν *Dnieper*, ἑλληνικῆς πόλεως τῆς περικυκλουμένης ὑπὸ βαρβάρων, ὅταν ὁ Λομπιανὸς τὸν ἐξώρτισεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἀκριβῶς διὰ τὰς ἀντιλήψεις ταύτας περὶ τοῦ ἡγεμόνος τὰς ὁποίας ἀνέπτυσεν εἰς τὴν Ρώμην.

Τὸ ρωμαϊκὸν Κράτος ἐκτείνεται ἤδη εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Κατὰ τίνα τρόπον θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἐνότης τοῦ παγκοσμίου αὐτοῦ Κράτους; Ἐχει πλέον τὴν δύναμιν ἡ Ρώμη τοὺς ποικίλους λαοὺς οἵτινες συγκροτοῦν τὸ Κράτος νὰ τοὺς συγκρατήσῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς; Αὐτὸ εἶναι τώρα τὸ πρόβλημα. Πρόβλημα ὁξὺ καὶ ἐπιεῖγον, διότι ἔξωθεν μὲν ἐμφανίζονται εἰς τὰ βόρεια σύνορα τὰ βάρβαρα γερμανικὰ φύλα καὶ εἰς τὰ ἀνατολικά ἐπιτίθενται αἱ στρατιαὶ τοῦ ἀναγεννηθέντος περσικοῦ Κράτους,

ἔσωθεν δὲ διότι ἀναπτύσσεται ὁ νεοπλατωνισμὸς καὶ ἀκατάσχετος εἰσβάλλει ὁ χριστιανισμὸς κηρύσσων τὴν ἰσότητά τῶν λαῶν, ἀρνούμενος ἅμα πᾶσαν θεότητα εἰς τὸν Καίσαρα.

Ἴσως ἢ σκέψις νὰ εἶναι τολμηρά, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται ἡ πιθανότης, ὅταν ὁ Καρακάλλας τὸ 212 μ.Χ. ἐξέδιδε τὴν περίφημον *Constitutio Antoniniana* καὶ καθίστα ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅπουδήποτε Γῆς καὶ ἂν κατοικοῦν, ρωμαίους πολίτας, νὰ ἠθέλησε κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὴν ἰσοπεδωτικὴν δύναμιν τοῦ ἐξαπλούμενου χριστιανισμοῦ. Τὴν κατὰστασιν ταύτην τοῦ κόσμου, τὴν κρατοῦσαν κατὰ τοὺς πέντε πρώτους μ.Χ. αἰῶνας, ἐὰν δὲν ἔχη ὑπ' ὄψιν ὁ ἀναγνώστης, δυσκόλως παρακολουθεῖ διαλεγόμενους τὸν Ἀδριανὸν καὶ τὸν Ἰουλιανόν, τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν καὶ τὸν Βασίλειον.

Τὸ ζήτημα λ.χ. τῆς εὐπειθείας τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐξουσίαν θίγεται εἰς τοὺς Διαλόγους, ἐρρυνόμενον ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἀπαντήσεως ἣτις ἐδόθη εἰς τοὺς πονηροὺς Φαρισαίους ἐπιδεικνύοντας ρωμαϊκὸν νόμισμα φέρον ἀνάγλυφον τὴν εἰκόνα τοῦ Καίσαρος: Ἀπόδοτε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.

Τὸ πολιτικὸν πρόβλημα ἐν τούτοις, ἐὰν αἱ ψυχὰι τῶν χριστιανῶν ὤφειλον ὑποταγῆν εἰς τὴν ἐπίγειον ἐξουσίαν, ὀξύτερον ἐτίθετο εἰς τὴν ἀπάντησιν ἣτις ἐδόθη εἰς τὸν Πιλάτον, ὡς ἐκπρόσωπον τοῦ ρωμαϊκοῦ Κράτους. «Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου». Ὁ Παῦλος, ὁμοῦς ἦτο ρωμαῖος πολίτης, καὶ παρέμεινε *civis romanus*, ὅταν ἔγραφε: «Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω· οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ... ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν... οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶ φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀλλὰ τῶν κακῶν». Φράσις περίφημος ἀπασχολήσασα πολλοὺς αἰῶνας βραδύτερον καὶ τὴν σχολὴν τοῦ Φυσικοῦ δικαίου.

«Καὶ τί θὰ γίνῃ ἡ Ἀθήνα χωρὶς φιλοσοφία;» Μὲ τὸ ἐρώτημα αὐτὸ θίγει ὁ Κανελλόπουλος σπουδαιότατον θέμα: τίνες οἱ λόγοι οἵτινες ὤθησαν τὸν Ἰουστινιανόν, ὅπως κλείσῃ τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηναίων.

Ἰουλιανὸς ὁ Ἀποστάτης, παρασυρθείς εἰς τὸν Νεοπλατωνισμόν, ἐξέδωκε τὸ ἀπὸ 11 Δεκεμβρίου 361 Διάταγμα διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς χριστιανούς, ὅπως διδάσκουν Γραμματικὴν καὶ Ρητορικὴν. Δὲν ἀποτελεῖ βεβαίως ἀντίδρασιν πρὸς τὸν Ἰουλιανόν ἡ πρᾶξις τοῦ Ἰουστινιανοῦ διατάσσοντος τὸ 529, «μηδένα ἐν Ἀθήναις διδάσκειν φιλοσοφίαν μήτε νόμιμα ἐξηγεῖσθαι». Λέγει ὁ Κανελλόπουλος ὅτι «ὁ Πρόκλος τὴν ἴδια μέρα ἦταν ἱκανὸς ν' ἀπαγγεῖλῃ πέντε δλόκληρα μαθήματα».

Ὁ Πρόκλος ἐσυστηματοποίησε καὶ κατέταξε τοὺς Θεοὺς καὶ κατέργησεν αὐ-

τοὺς εἰς ἀλληγορικά σχήματα, ἡ δὲ διδασκαλία του ἦτο ἀκατάληπτος ἐκφυλισθεῖσα εἰς ἀπεραντολογίαὶν περὶ ἑκατοντάδων δαιμόνων καὶ ἡρώων. Εἰς τὴν ἀκαρπον ταύτην φλυαρία ἐθῆκε τέραμα ὁ Ἰουστινιανός. Ἄλλ' ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπηγόρευσε συνάμα «μηδένα τὰ νόμιμα ἐξηγεῖσθαι». Εὐλόγως ἐρωτᾶται μήπως ἡ ἀνανέωσις τῆς νομοθεσίας καὶ ἡ ἀναδιοργάνωσις τῶν νομικῶν σχολῶν παρέσυρε τὸν Ἰουστινιανὸν εἰς τὸ κλείσιμον τόσον τῆς Νομικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν ὅσον καὶ τῶν φιλοσοφικῶν Σχολῶν.

Εἰς τοὺς «Ἀθηναϊκοὺς Διαλόγους», ἀγαπητὴ συνάδελφε, θίγετε καὶ πρόσωπον κατ' ἐξοχὴν συμπαθὲς εἰς τοὺς νομικοὺς, θίγετε τὴν Θεοδώραν. Ἡ κόρη τοῦ ἀρκετοτρόφου Ἀκακίου, τὸ σιάδιον τοῦ βίου της τὸ προαιτοκρατορικόν, διήγαγε βέβαια, ἀσυγκράτητος εἰς τὴν θεορμὴν της ἰδιοσυγκρασίαν, διὰ τὰ μεταχειρισθῶ τὸν ὠραῖον αὐτὸν ὄρον τὸν ὅποιον ἐπλασαν οἱ στωϊκοί. Ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ Κανελλόπουλος ὅτι ὁ Προκόπιος παρασύρεται εἰς ὑπερβολάς. Ἐξαιρετικὰ δὲ ὑπερβολικὸς εἶναι ὁ Προκόπιος, ὅταν περιγράφῃ ἐπεισόδιον εἰς τὴν νυκτερινὴν ζωὴν τῆς Θεοδώρας, εἰς γλῶσσαν ἀκόμη καὶ σήμερον διατηρουμένην ζωντανήν. Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Προκοπίου παραδόξως, ἀλλ' εὐτυχῶς διέφυγε τὸν Κανελλόπουλον. Εἰς τί ὀφείλεται ἡ κακεντρέχεια αὕτη τοῦ Προκοπίου; Ὁ νεώτερος Ἕλληνας θὰ ἔλεγε ὅτι καὶ θὰ ἐξήτησεν οὗτος ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανόν, θὰ ἐπενέβη ἡ Θεοδώρα, καὶ μὴ δυνάμενος τὰ κτυπήσῃ τὸν αὐτοκράτορα, ἐκτύπησε τὴν Θεοδώραν. Ἄρα γε εἰς ἀντίδρασιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὀφείλεται τὸ ὑπ' αὐτοῦ τοιζόμενον ὅτι νομοθετῶν συνεβουλευέτο «τὴν εὐσεβεστάτην καὶ ἐκ Θεοῦ δεδομένην ἡμῖν σύζυγον Θεοδώραν;»

Ἡ αὕτη εὐτυχὴς Μοῖρα ἥτις ἠννόησε ζῶσαν τὴν Θεοδώραν, τὴν παρακολουθεῖ ἀκόμη καὶ σήμερον δέκα πέντε ὄλους αἰῶνας ἀπὸ τοῦ θανάτου της. «Υπὲρ αἰωνίας μνήμης καὶ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδώρας, τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν βασιλέων». Τὴν εὐχὴν ταύτην ἐκπληκτικὸς καὶ συγκεκριμένως ἀκούει ὁ σύγχρονος Ἕλληνας ἀναπεμπομένην ὑπὸ τοῦ ἱερέως, τελετουργοῦντος εἰς τὴν ἀπομεμακρυσμένην ἐκείνην μονὴν τοῦ ὄρους Σινᾶ.

Καιρὸς εἶναι τὰ ἐξέλθωμεν ἀπὸ τὴν δύνῃν αὐτὴν τῶν πέντε πρώτων μ.Χ. αἰῶνων.

Κατὰ τὴν σκοτεινὴν νύκτα τῆς 2 Μαρτίου 1347, Σουλεϊμάν, ὁ υἱὸς τοῦ σουλτάνου Ὁρχάν, κατορθώνει τὰ διαπλευσῆ τὸν Ἑλλησποντον καὶ τὰ καταλάβῃ τὴν Καλλιόπολιν, ἐπωφελοῦμενος γήρματος, ὅπερ, σεισμὸς κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα ἐπισυμβάς, ἤνοιξεν εἰς τὰ τείχη τῆς πόλεως.

Καὶ ἰδοὺ τὸ Ἰσλάμ ἐγκαθιστάμενον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Μετὰ ἔτη πέντε καὶ πενήκοντα, τὸ 1402, ἐγεννήθηκεν ὁ Κανελλόπουλος εἰς τὰς Πάτρας. Τὸ 1453 ἦτο πενήκοντα ἔτων. Καθ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἔτη ὠριμος ἐζήσῃ τὸ δρᾶμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους ἀγωνιζόμενον τὸν ὑπέρτατον τῆς ἐπιβιώσεως ἀγῶνα.

Μόνον ἐκεῖνος ὅστις ἔζησε τὰ γεγονότα δύναται καὶ νὰ τὰ περιγράψῃ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ τὰ ζῆ καὶ ὁ ἀναγνώστης. Ὁ Παῦλος Καλλιγᾶς ἱστορεῖ τὴν Σύνοδον τῆς Φλωρεντίας. Ὁ Κανελλόπουλος ζῆ μέσα εἰς τὸν ναὸν τῆς *Santa Maria Novella* ὅπου ὁ Ἕλλην ἐπισκέπτης ἐξ ἐνοστίκου κάμνει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ὅταν ἀντικρούζῃ τὸν τάφον τοῦ ἀτυχοῦς Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου μὲ τὰ ἐπ' αὐτοῦ βυζαντινὰ γράμματα. Καὶ ὅταν ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ ἐπανέρχεται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ σουλτάνος Μουράτ σταματᾷ τὰ πλοῖα εἰς τὴν Καλλίπολιν καὶ παρακαλεῖ, ὅπως ὁ αὐτοκράτωρ ἐξέλθῃ καὶ ἀναπαυθῆ ἐπ' ὀλίγον καὶ εἶτα νὰ συνεχίσῃ τὸν πλοῦν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Πολλὰς τοιαύτας τραγικὰς στιγμὰς ἔζησεν ὁ Κανελλόπουλος.

Τοιαύτη εἶναι εἰς ἀδροτάτας γραμμὰς ἡ ἐπιστημονικὴ δρωῖς τοῦ νέου Ἀκαδημαϊκοῦ.

Δὲν μᾶς διαφεύγει, ἀγαπητὲ συνάδελφε, καὶ οὐτε εἶναι δυνατόν, ὡς Ἕλληνας πολίτας, νὰ μᾶς διαφεύγῃ, ὅτι ἔχετε καὶ ἄλλην δρωῖς, εἰς ἄλλην ἀναπτυσσομένην αἴθουσαν.

Μὲ τὸ λεπτὸν σκῶμμα, ὅπερ τοὺς ἐχαρακτήριζε, αὐτοὶ οὗτοι οἱ Ἀθηναῖοι ὡς Πυκνίτην θόρον ἐχαρακτήριζον τὰς συζητήσεις τὰς ὁποίας διεξῆγον συνερχόμενοι, ὡς Δῆμος, καὶ συνεδριάζοντες ἐπὶ τῆς Πηνκός.

Εἰς τὴν λαμπρὰν ταύτην αἴθουσαν ἡ σκέψις ἀνευρίσκει τὸ ἄστυρον αὐτῆς ἤρεμον καὶ γαλήνιον.

Ἐξ ὀνόματος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν σᾶς ἀπενθύνω ἐγκάρδιον χαιρετισμὸν καὶ εὐχομαι ἡ συνεργασία μας νὰ προαγάγῃ τοὺς σκοποὺς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὁποίων αὕτη ἐτάχθη.

*

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ κ. ΠΑΝΑΓ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

Μετὰ τὴν ὀμιλίαν τοῦ κ. Γεωργ. Μαριδάκη, ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Παναγ. Κανελλόπουλος παρελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα, ηὐχαρίστησε διὰ τὴν ἐκλογὴν του, ὡς καὶ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας κ. Σπ. Μελᾶν καὶ τὸν Ἀκαδημαϊκὸν κ. Γεώργ. Μαριδάκην δι' ὅσα εἶπον περὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου του, εἶτα δὲ ὀμίλησε μὲ θέμα:

ΟΙ ΝΕΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

1.— Κάθε ἱστορικὴ στιγμὴ ἀποτελεῖ ὄριον. Ὅριον κρίσιμον μεταξὺ παρελθόντος καὶ μέλλοντος. Ἄλλοτε, ὅμως, ἡ μετάβασις τοῦ μέλλοντος εἰς τὸ παρελθὸν εἶναι ἡρεμωτέρη καὶ δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν ἐνὸς παρατεταμένου παρόντος, καὶ ἄλλοτε εἶναι βιαία καὶ ἐπικίνδυνος. Ἡ μνήμη τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ὁποία ἐγεννήθη μαζὶ μὲ